

Watervleermuis

Myotis daubentonii

De watervleermuis heeft een bruine tot donkerbruine rug en een grijswitte buik. De soort is vrij klein met een kopromplengte tot 55 mm, een spanwijdte tot 28 cm en een gewicht tot 17 g (SCHOBER & GRIMMBERGER 1998). Zowel de oren als de tragus zijn ongebruikelijk kort voor een soort van het geslacht *Myotis*. De snuit van volwassen dieren is kenmerkend roze tot roodbruin; jongere dieren hebben een donkerdere snuit en tot de leeftijd van een jaar een scherp afgetekende, zwartblauwe vlek op de onderlip. Watervleermuizen harken met hun grote achterpoten prooien van het wateroppervlak.

Leefomgeving

De watervleermuis heeft een voorkeur voor beschutte vijvers, plassen en sloten, liefst omgeven door oude bomen. Vijvers in bossen en op landgoederen zijn favoriet, maar ze jagen ook op vliegende insecten in het bos. Prooien worden niet van het wateroppervlak gepakt wanneer dit bedekt is met kroos of andere drijvende planten (BOONMAN ET AL. 1998). Ze vermijden plaatsen die 's nachts verlicht zijn. Kraamkolonies zijn vrijwel alleen gevonden in oude spechtengaten in oudere eiken en beuken, maar bij uitzondering ook in bunkers, andere gebouwen of vleermuiskasten (MOSPERT 1990B). Kolonies bestaan meestal uit enige tientallen dieren. Ze verhuizen regelmatig, en delen hun verblijf vaak met kleine aantallen rosse vleermuizen, bosvleermuizen of gewone grootovleermuizen. De afstand tussen de (kraam) verblijfplaats en de jachtgebieden bedraagt enkele kilometers (KAPFER ET AL. 2008).

Watervleermuizen overwinteren in vochtige, ondergrondse ruimten, zoals kalksteengroeven of bunkers, en in oude steenfabrieken. Afstanden tussen zomer- en winterverblijf-

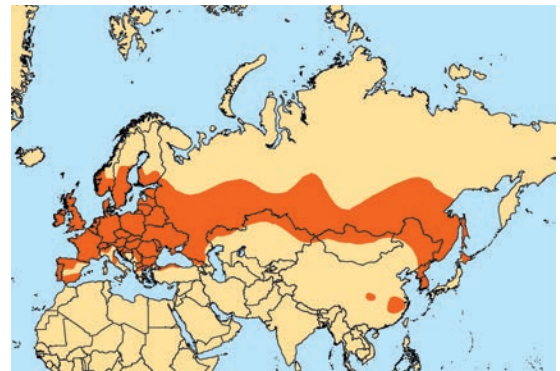
plaatsen bedragen meestal minder dan 150 km (DIETZ ET AL. 2011). Zwermlocaties, die in de herfst worden bezocht, kunnen tot op 30 km afstand van de zomerverblijfplaats liggen (PARSONS & JONES 2003).

Voedsel

Het dieet bestaat uit onder meer dansmuggen, langpootmuggen, nachtvlinders en kevers (BECK 1995, CIECHANOWSKI 2002, VAUGHAN 1997). In Noordrijn-Westfalen maken dansmuggen meer dan 90% van het menu uit; zelfs de poppen worden van het wateroppervlak gepakt (TAAKE 1992).

Areaal

De watervleermuis is een Palearctische soort die in vrijwel geheel Europa voorkomt. In het zuidoosten is de soort zeer schaars. Oostwaarts strekt het verspreidingsgebied zich uit tot China en Japan.

Voorkomen in Nederland

Prehistorie

Er zijn geen gegevens over het voorkomen van de watervleermuis in Nederland in deze periode.

▶ Een jagende watervleermuis, vlak voor hij zijn prooi van het wateroppervlak grijpt.

Foto: Paul van Hoof.

A hunting Daubenton's bat just before he grabs its prey from the water surface.

Historische gegevens tot 1946

Voor 1946 is de watervleermuis gevonden op tien plaatsen verspreid over het land. In de jaren 1940, bij het begin van het ringonderzoek in Zuid-Limburg, was de watervleermuis weliswaar niet zeldzaam, maar veel schaarser dan veel andere soorten. Jaarlijks werden hier gemiddeld 100 nieuwe exemplaren geringd. In 1939 werd een kolonie watervleermuizen gevonden in een boom met rosse vleermuizen bij Haarlem (BELS 1952).

Periode 1946-1969

Vrijwel het hele verspreidingsbeeld van de watervleermuis in deze periode is gebaseerd op overwinterende dieren in het midden van het land en in Zuid-Limburg. Zomerinventarisaties waren in deze periode vrijwel beperkt tot het controleren van kerkzolders, waar de soort vrijwel niet werd aangetroffen (GLAS 1986), behoudens de kerken van Oudkerk en Idaard in Friesland. In Friesland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland werden in de zomer dieren gevonden die in de winterverblijven geringd zijn. Bij Groenekan (UT) werd in 1956 bij toeval een kolonie in een boom gevonden (VAN WIJNGAARDEN ET AL. 1971). Uit deze vondst en de eerdere vondst bij Haarlem werd wel duidelijk dat de watervleermuis in het zomerhalfjaar wel eens voornamelijk een boombewoner zou kunnen zijn. In de jaren 1950 nam het aantal watervleermuizen als overwinteraar in de Limburgse groeven geleidelijk toe en rond 1960 was alleen de baardvleermuis nog talrijker dan de watervleermuis (WEINREICH 1992).

Periode 1970-1988

Het verspreidingsbeeld in deze periode wordt nog steeds hoofdzakelijk bepaald door vondsten van overwinterende dieren. Nieuwe waarnemingen langs de hele kuststrook, van Den Helder (NH) tot in Zeeuws-Vlaanderen, kwamen uit winterverblijven, voornamelijk bunkers. Ook in het midden, noorden en oosten van het land nam het aantal vindplaatsen toe. Uit grote delen van Drenthe, Noord-

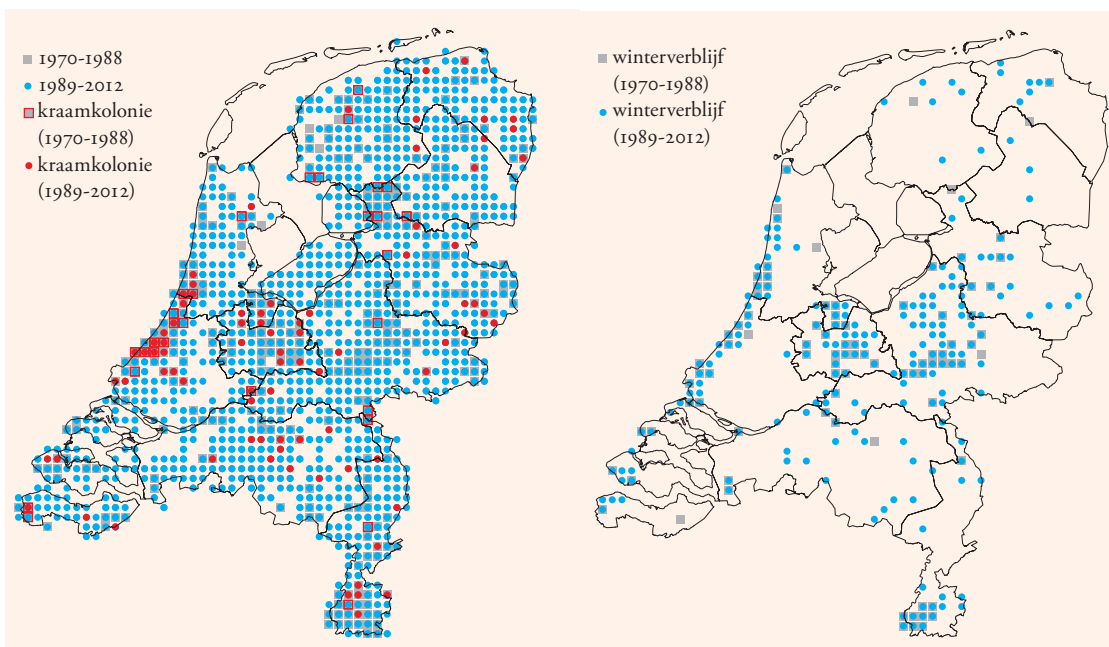
▲ Een overwinterende watervleermuis. Foto: René Janssen. *A hibernating Daubenton's bat.*

Brabant en Limburg ontbreken meldingen omdat daar nog geen winterverblijven bekend zijn. Er waren in deze periode slechts twee kraamkolonies bekend: in een kerk in Spanbroek (NH) en in een boomholte te Heukelum (GE) (GLAS 1986).

De aantallen in de bekende winterverblijven zijn inmiddels ongeveer vertienvoudigd (LIMPENS ET AL. 1997). Begin jaren 1980 werden de eerste drie kraamkolonies met behulp van batdetectors opgespoord in het Rijk van Nijmegen (HELMER 1983). Hierna nam de kennis over de zomerspreiding van de watervleermuis snel toe.

Periode 1989-2012

Ook in de meest recente atlasperiode is de watervleermuis een algemene vleermuis. De grootste dichtheden worden ook nu gevonden in bosrijke omgeving met veel beschutting en veel watergangen. Ondanks de eerdere toename komt de soort nog beperkt voor in grote open gebieden,

◀ Waarnemingen en locaties van kraamkolonies (links) en locaties van winterverblijven (rechts) van watervleermuizen in 1970-1988 en 1989-2012. *Observations and locations of nursery roosts (left) and locations of winter roosts (right) of Daubenton's bats in 1970-1988 and 1989-2012.*

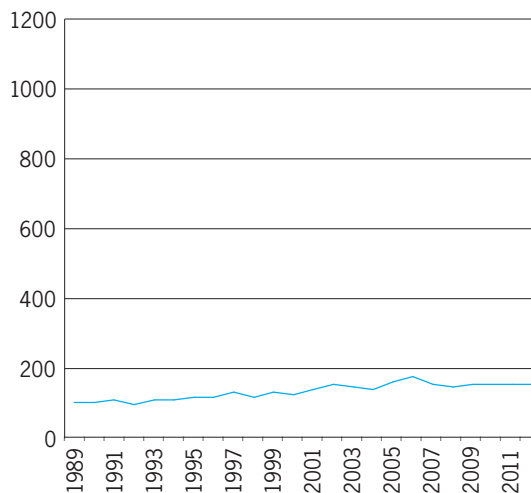

▲ Watervleermuizen verblijven in de zomer graag in boomholten. Foto: Paul van Hoof.
Daubenton's bats prefer to roost in tree cavities during summer.

zoals in Noordwest-Friesland, het noorden en oosten van Groningen, het voormalige hoogveengebied van Drenthe, het Utrechtse en Zuid-Hollandse veenweidegebied en delen van Zeeland. De soort ontbreekt op de Waddeneilanden, behoudens incidentele waarnemingen.

Er zijn tussen 1986 en 1993 in totaal 203 verblijfplaatsen van watervleermuizen gevonden, waaronder 189 kraamkolonies (KAPTEYN 1995, LIMPENS ET AL. 1997). Hierdoor ontstaat voor het eerst een goed beeld van de verspreiding in de zomer. Het overgrote deel van de kolonies is gevonden in oude holle bomen, vooral eiken en beuken (78%). Daarnaast zijn enkele kolonies gevonden in vleermuiskasten (6), in kerkgebouwen (3) en in een bunker (1). De kolonies zijn verspreid over het hele land gevonden, maar de meeste komen uit het binnenduengebied van de Hollandse kust, het Gooi, Overijssel en Limburg. Mogelijk is dit beeld vertekend omdat in deze regio's intensiever is gezocht. De buitenplaatsen langs en op de Veluwe en de Utrechtse

▶ Geïndexeerd aantal watervleermuizen (1989=100) in winterverblijven in 1989-2012.
Indexed number of Daubenton's bats (1989=100) in winter roosts in 1989-2012.

Heuvelrug herbergen naar verwachting ook veel kraamkolonies, maar hier is minder gezocht. In regio's waar een vergelijkbare zoekinspanning is geleverd, zoals in de omgeving van Den Haag, is de soort duidelijk toegenomen: in 1999-2011 zijn 16 kraamkolonies gevonden met een totaal van 350-400 dieren, tegenover zes kolonies met circa 280 dieren in 1992-1995 (MOSTERT 2012).

In Zeeland is de watervleermuis plaatselijk algemeen in het beboste binnenduengebied van Schouwen, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen. Kolonies zijn daar niet bekend, omdat er nauwelijks naar gezocht is. Op de Waddeneilanden is een waarneming gedaan op Schiermonnikoog en er is een waarneming van mogelijk een watervleermuis in Den Burgh op Texel. De watervleermuis is in vrijwel heel Nederland in geschikte winterverblijven te vinden. De meeste worden geteld in bunkers in het kustgebied, forten in Midden-Nederland, bunkers en (ijs)kelders op de Veluwe en in de groeven in Zuid-Limburg. In delen van Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant en Midden-Limburg is de soort wel aanwezig, maar opvallend schaars in vergelijking met soorten als baardvleermuis en franjestaart.

Veranderingen en oorzaken

De watervleermuis is de afgelopen decennia steeds talrijker geworden in Nederland, wat duidelijk blijkt uit tellingen van overwinterende dieren. De toename vond vooral plaats in de periode 1970-1988. De oorzaak is niet duidelijk, maar mogelijk heeft eutrofiëring van het oppervlaktewater een gunstig effect op de aantallen dansmuggen (DIETZ ET AL. 2011). Aan deze toename is nog geen einde gekomen, hoewel de groei plaatselijk wat lijkt te stagneren.

Bedreigingen en beschermde maatregelen

De soort is thans niet bedreigd in Nederland. Aangezien het overgrote deel van de kraamkolonies aanwezig is in oude eiken en beuken (vaak ouder dan 80 jaar) is het van belang dergelijke bomen zo veel mogelijk te sparen. Ook is het van belang om in het beheer van bossen en landgoederen te zorgen voor voldoende oude bomen in de toekomst. Als er oudere bomen langs paden worden gekapt vanwege gevaar voor wandelend publiek, dan is het van belang dat zulke bomen die niet langs paden groeien worden gespaard.

Kees Mostert

SUMMARY

Daubenton's bat *Myotis daubentonii*

The Daubenton's bat is common throughout the Netherlands, but is less prevalent in large, open areas. The number of hibernating bats increased sharply in the second half of the last century, possibly because of the eutrophication of surface water. Hibernacula have mostly been identified in the coastal dunes and the centre of the country. The preferred hunting grounds are sheltered surface waters. Nursery colonies are found almost exclusively in trees.